

почування те, що досконаляться вони у спорті, поводяться по-джентельменськи зі стратою, якщо се потрібне, для власних інтересів; служать нації навіть без розголосу, не очікуючи нагороди?

*
* *
*

Сих кілька правил економічної чесности та політичного поступовання моглиби бути стати зародками величавого людського поступу, якщоб тільки світ прийняв був їх за свої. У тій мірі, в якій він їх допустив, ХІХ століття видається нам, не зважаючи на часову віддаль, століттям свободи в міжнародніх торговельних зносінах. Якщо через доволі короткий час він, згідно з словами Галеві, зазнав дійсного існування свого рода міжнародньої меркантильної республіки, то се напевне під егідою Англії, яку опанувала була такаж система. Чи вузько попереділюваний ХХ вік оставить якесь місце для принципів, що створили велич британських островів? У якій мірі Англія зможе без втрати найкращого з своєї індивідуальности примінитися до зовсім нових відносин? Се англійська проблема повоєнних часів. Її дослід бувби незрозумілий для того, хто задалегідь не розглянувби, як ми то постаралися зробити, британської психології.

З французького переклав:

О. Омецінський

Микола Андрусак

Українська „вісь“ — фантазії і дійсність

Варшавські *Ми* (1939 кн. 2 стор. 86—98) приносять своєрідну рецензію на книжку свого однодумця Юрія Липи „Призначення України“. В ній Б. Ольхівський бідується, чому в статтях про сю книжку у *Вістнику* не було похвал для Липи. Має й до мене жаль, мовляв, Андрусак розводиться про некомпетентність Липи в історії, а не „скоригував хочби найважливіші недогляди в історичних екскурсах Липи. Аджеж між сими недоглядами є й такі, що дуже легко впадають в очі, напр. згадка про поширення серед готів несторіянства (в дійсности аріянства), або твердження, що люблінська унія була підписана після смерти останнього Ягайлони. — Розуміється — пише сей „спец“ — суху, спеціальну, історичну розвідку такі помилки здискваліфікувалиб відразу, але в книжці Липи

їх рекомпенсують у великій мірі талановитість автора, його широкі обрії, жива, блискуча форма”.

Коли автор грамотний, до того „талановитий” і з „широкими обріями публіцист”, — як впевняє його панегірист, то його обов'язком є як публіциста при напровадженні історичних фактів перевірити їх у підручниках історії. Не можна його виправдувати тим, що він, мовляв, неспеціаліст. Але годі вимагати від інших людей, щоб робили ту роботу, яку мав виконати автор; тим більше в книжці Липи річ не тільки в помилках при напровадженні історичних фактів, але головню в недостатці логічної диспозиції в конструкції цілоти й поодиноких розділів.

Самого Б. Ольхівського нічого не навчили критичні завваги в пресі й він далі вважає себе авторитетним у справах, в яких не визнається. Пише він про різницю між „істориками” й „ерудитами”, та про те, що має робити „публіцист, особливо коли він „талановитий мисленник”, а що „вузький спеціаліст”. Уважаю, що такий публіцист як Ольхівський мусить ще багато набрати знання, аби міг такі справи вирішувати. Я цілком не маю претенсій до широкого загалу, щоб він читав мою, перед 10-и роками написану, а тому 5 років видану, докторську дисертацію (а не мою „головну працю”, — як пише Ольхівський), так, як читає сей загал „Призначення України” Липи; адже були часи, коли сей загал розчитувався в єгипетських сонниках і пророцтвах Михальди...

Можна було не реагувати на те, що пишуть такі публіцисти як Борис Ольхівський. Та останній для проти ваги моїй характеристиці книжки Липи покликається на статтю „Відвічна вісь” України” (*Сьогодні й Минуле* Львів 1939 I стор. 24—29) д-ра Івана Крип'якевича. Автор сеї статті пробує піддержати думку д-ра Ю. Липи про те, що найважливішим завданням України в історії є оборона нібито її „відвічної осі” (тепер „осі” в моді) Південь - Північ, якій присвячує Липа 65-ий розділ свого „Призначення України” (ст. 285—9). Для обосновання своєї думки наводить він різні доривочно призбирані факти з історії, навіть такі, що ніяк його думки не потверджують. Так прим. як оборону сієї осі з заходу вважає Липа „битву Литво - Руси під Грунвальдом (1410)”; в дійсності грунвальдський бій був вислідом неприязних взаємин між хрестоносцями з одного, та польськими й литовськими володарями з другого боку. Так само як і дальші війни Ягайла з хрестоносцями (1414—1422, а також 1431—1435). Сього бою навіть не всі вважають за перемогу славян над німцями; у війську короля Ягайла було багато німців і татарів Предки українців і білорусинів

брали участь у грунвальдському бою як військо польського короля Володислава Ягайла й литовського великого князя Витовта, а не як військо якогось самостійного українського чи білоруського князя. Отже при чім тут українська вісь?

Можнаби багато навести прикладів з історії України, які противорічилиб концепції Липи, що „тільки вісь Південь-Північ є віссю українських земель”. Проречистим аргументом проти неї є напрям української колонізації в новітніх часах з заходу на схід. Вислідом цього колонізаційного напрямку є вигляд території заселеної українцями, якої віссю ніяк не може бути Південь-Північ. А вже найбільш проречистим аргументом проти неї є політично-господарський контраст Півночі й Півдня, скріплений расовою й культурною окремішністю, що — на думку пок. галицько-українського історика д-ра Степана Томашівського — „лежить в основі історичної ідеї України”. Доц. д-р Томашівський у вступі до своєї „Української історії” (I, Львів 1919) застановляється над її загальними основами та її духом. „Беручи під увагу головні моменти історії України — пише він — й остаточний вислід її..., приходимо до розуміння духа сеї історії або так званих провідних ідей її. Оглядаючи історію України від її початків, можемо легко доглянути три провідні ідеї в її розвитку. Вони ділають одночасно від найдавніших часів, одначе не з однаковою енергією у всіх моментах; раз перемагає один напрям, то знов инший”... Перша ідея впливає — на його думку — з відвічного контрасту між культурно-лісовою і степово-луговою половою нашої землі, друга — із політично-культурної суперечности Заходу й Сходу, третя саме з суперечности Півночі й Півдня, слідної від найдавніших часів. Як хто не ставився до думок д-ра Томашівського, то мусить признати, що сі свої думки опер він на основному розгляді української історії, а не як Ю. Липа свою „відвічну вісь” на доривочно призбираному матеріялі, що навіть не все попирає його думку. Думка Томашівського про суперечність Півночі й Півдня противорічить „відвічній осі” Півночі-Півдня Липи, що при писанні „Призначення України” не запізнався з нарисом „Української історії” Томашівського. Колиж д-р Крипякевич пише, що Ю. Липа „всебічно та проречисто аргументує вагу „відвічної осі” України Південь-Північ”; що Липа „зводить до одної системи”.. „цілу низку живих картин із минулого України, що на сій осі розвивалися”, а промовчує думки історика Томашівського щодо духа української історії, то тим впроваджує в блуд читачів *Сьогочасного й Минулого*. Адже дрові.

Крипякевичеві добре відома „Українська історія” Томашівського, її обговорив у 1924 р. на сторінках *Записок Наукового Товариства ім. Шевченка* (т. СХХІV—СХХV стор. 164—170) дир. Іван Кревецький; й тому не може др Крипякевич писати, що „проблему напрямних ліній розвитку країн, проблему так часто тепер дискутовану на Заході Юрій Липа, мабуть, перший у нас силкується дослідити й вирішити”. Не проектом українсько-турецької морської конвенції, датованим видавцями *Собрания государственных грамотъ и договоров* (част. III Москва 1822 ч. 134) приблизно 1649 роком, повинен сумлінний історик підирати т. зв. »теорію „відвічної осі” України«, поставлену Юрієм Липою. Він повинен навести історичні факти, що противорічать сій т. зв. »теорії „відвічної осі” України» й виказати їх недійсність. Правда, ми можемо знайти в історії не тільки один сей наведений Крипякевичем проект українсько-турецької морської конвенції, але він сам ще не аргументує правильність Липиною „теорії”; в українській історії маємо й факти, що так само добре промовлялиби за „відвічною віссю” України Захід—Схід. І якщоби хотіли наслідувати Юрія Липу й бавитися у „ворожбитва призначення України” (бож тільки „ворожбитом”, що не вгадує майбутнього, а не історіософом слід уважати дра Липу), то моглиб навести безліч фактів з історії України для уаргументування сієї чи тієї „відвічної осі”. Але чи се потрібне? Чи історія — се наука ворожбицтва? Що з того, що віссю київської держави Рюриковичів був „шлях від варягів до греків”, коли сьгоднішні шляхи українського державного будівництва виходять не від варягів? Що з того, що козацька Україна пробувала в своїх державницьких змаганнях опертися об Швецію й Туреччину, коли сьгодні сі держави в тих змаганнях не відиграють ніякої ролі? Історія помагає нам тільки зрозуміти сьогочасний стан, вияснює процеси, які відбувалися століттями й у висліді яких є така, а не инакша політична і суспільна структура на земній кулі; колиж хто хоче черпати науку з історії, то тільки ту, що життя йде вперед і ніколи не повертаються минулі події.

Тимто й писанину з „легкої руки” про „відвічну вісь” України слід уважати за безвартісну і для висвітлення нашої історії і для вказання напрямних розвитку України в майбутньому.

Крипякевич підійнявся „нелегкої” — на його думку — оцінки Липиною „Признач. України”. Він пише: „Дослідники-спеціалісти все відносяться з недовірям та застереженнями до наукових концепцій, що виходять зпід пера публіцистів. Нераз з „легкої руки” ляків, на основі випадково дібраних фактів, повстають нові синтети, що добува-

ють собі „право громадянства” серед публіки й ідуть „гуляти” по журналах, у пресі, по популярних видавництвах, — і треба довгих зусиль та немалого труду, щоб ці нові „ідеї” скоригувати і звести до належних розмірів. Але се вже суть публіцистики, що вона йде своїми власними шляхами, що шукає своїх розв’язок на актуальні питання”. Так приготував д-р Крип’якевич читачів до „наукових концепцій” Липи.

До речі, дослідники-спеціалісти повинні все провіряти всякі нові концепції, які видвигає автор з науковими аспіраціями. Навіть не слід вірити тим патентованим ученим, що, надуживаючи авторитету свого віку чи становища, пишуть „з легкої руки” панеґірики для ненаукового твору, замість заповнити ці сторінки наукового журналу синтетичним оглядом праць зі своєї ділянки.

Д-р Крип’якевич хоч признає „Призначенню України” ненауковий характер, пише, що сю книжку „нелегко оцінити”. На думку Крип’якевича — Липа в останніх розділах своєї книжки обговорює „провідні думки українців, — генеральні ідеї української еліти”. Далі пише, що „зміст праці дуже широкий. Автор убгав у неї багато ріжноманітного матеріялу, висказав стільки нових і незвичайних поглядів, що важко сподіватися, щоб скрізь був витриманий той сам рівень, щоб усі тези були як слід аргументовані і одні сторінки (які? — М. А.) опрацьовані блискуче (?), з великим талантом, інші — писані прихапцем, непрозоро, з зайвим баястом сирих, неперетравлених матеріялів. Алеж не зважаючи на всі хиби праці, в ній треба позитивно оцінити одне: що автор мав відвагу поставити під дискусію (розстрілення І. К-а) найважливіші проблеми українського сьогочасного й минулого. Ся заслуга залишиться за ним без огляду на те, чи повелося йому ці питання вирішити, чи ні. Тимто критика повинна віднестися до праці Юрія Липи доброзичливо, — не відкидати а літне його спроб, а ствердити об’єктивно, які проблеми вже назріли, щоб їх вирішити, а які погляди автора треба трактувати як гіпотези, а то й фантазії”.

Так оцінює загально „Призначення України” д-р Крип’якевич, на якого думку — Липа „всебічно та проречисто” аргументує вагу „відвічної осі” України Південь-Північ. Як виглядає ся „всебічна та проречиста” аргументація і критичний підхід до неї дра Крип’якевича, можуть собі читачі уявити на основі такого аргументу, як „битва Литво-Руси під Грунвальдом (1410)”, та промовчання думок дра Томашівського. Наприкінці слід тільки ствердити об’єктивно, що стаття дра Крип’якевича, писана прихапцем, має ненауковий характер, з зайвим баястом, подекуди забарвлена фантазією автора. Очевидно, не винна тут редакція *Сьогочасного й Минулого*.

Яка різниця між істориком і публіцистом? Кожний історик є публіцистом минулого, а що історія дає нам зрозуміння сьогочасного стану, бистрому історикові є ясні всі важливі проблеми сьогочасности. Тимто істориками й публіцистами були і є дуже часто історики; і не є се гріхом, коли історики займаються публіцистикою або журналістикою. Тільки є до них вимога: покористуватися при писанні публіцистичних статей своїм власним фаховим знанням; вимога зрештою та сама, яку ставиться й до публіцистів, що повинні мати загальне знання з ділянки історії, географії, соціології, економіки й споріднених їм наук. І для історика-публіциста і для публіциста максимою повинна бути охота служити правді, сформулована в словах: „Amicus Plato, sed magis amica veritas“.

Не є прогріхом історика, коли його працю доповнює інший невідомими йому архівними матеріялами. Але непростимою легкодушністю в науці є те, коли автор-історик не догляне загально відомих праць, або коли представляє як правильні неперевірені ним думки журналіста.

Чи ж правильним шляхом поступалиб тепер українські історики, якщоб не бралися до висвітлювання тих проблем, які накидає сьогочасний стан української нації, а вбиралися б у ролі панегіристів журналістичних маячінь?

В своїх випадках проти нашої рецензії на „Призначення України“ — автор з *Ми*, поминаючи суть наших завваг, спрямовує увагу на дрібнички або вже виправлені помилки (напр. зам. *style nouvelle* мало бути *style nouvelle*, як зазначено в *Errata* в кн. *II Вістника* б. р.). Так само не те важно, як думає Ольхівський, хто назвав готицький стиль готицьким, а те що *Липа* випроваджує його від... готів. На ст. 87 рецензент каже, що рецензія *Вістника*, виловлюючи помилки книжки зробила се „дуже не сумлінно, шукаючи помилок там, де їх насправді нема“, а на ст. 97 — вже мусить сам признати, що в рецензії нашій — „вказано багато з дійсних помилок та хиб“. Тим самим баламутним способом написано й цілу рецензію, в *Ми*, в якій мусить рецензент сам признати, що в нього виникає сумнів, — „чи те, що оповідає *Липа* про давні часи — правда чи висмоктана з пальця фантазія?“; мусить признати, що є в книзі „недогляди“, „деяка неохайність в опрацьованні матеріялу“ та страх перед „гострими конценціями“... Се саме казав і *Вістник*, а крім того, що тенденція обговорюваної книжки наскрізь упадочна, „феллахська“, чого не зрозумів Ольхівський, боронячи перед сим закидом хлібороба, тоді як йому треба було б боронити автора книжки...

Редакція